

૧ સંવદધ્વમ્ (સાથે મળીને બોલો)

પ્રસ્તાવના

* વેદ ભારતીય જ્ઞાન અને ધર્મ પરંપરા ના આદિ સ્ત્રોત છે. અહીં આ કાવ્યમાં વેદોના મહત્વની વિચારધારા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે. વેદો ચાર છે. ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ. જેમાં ઋગ્વેદ ને વિશ્વનું આદિકાવ્ય માનવામાં આવે છે. વેદોના પદો ને “મંત્ર” તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. જેમાં સ્તુતિઓ દ્વારા ઉપદેશ આપવામાં આવેલ છે. આપેલ કાવ્યનો પ્રથમ મંત્ર ઋગ્વેદ માંથી લેવામાં આવ્યો છે. જેમાં વ્યવહાર વિષયક ઉપદેશ આપેલ છે. બીજો મંત્ર યજુર્વેદ માંથી લીધેલ છે. જેમાં દુર્ગુણોને દૂર કરવા માટેની પ્રાર્થના છે. ત્રીજો મંત્ર અથર્વવેદમાંથી લીધેલ છે, જેના કવિ અથર્વા અને અંગિરા છે. જેમાં પારિવારિક જીવનના આદર્શ નો ઉપદેશ છે. જ્યારે ચોથા અને પાંચમાં શ્લોકમાં સમાજ અને દેશના હિત અને કલ્યાણ ની શુભકામના છે.

શબ્દાર્થ અને અનુવાદ

મંત્ર-1

સં ગચ્છધ્વં સં વદધ્વં સં વો મનાંસિ જાનતામ્

સૌ સાથે ચાલો સૌ સાથે બોલો સૌના મન એક સરખા

દેવા ભાગં યથા પૂર્વે સં જાનાના ઉપાસતે ॥1॥ ઋગ્વેદ : 10.191.2

દેવો ભાગ જેમ પહેલા સારી રીતે જાણતા પ્રાપ્ત થયેલો

અનુવાદ - પહેલા જેમ સારી રીતે જાણતા દેવોએ યજ્ઞમાંથી પ્રાપ્ત થયેલો પોત પોતાનો ભાગ પ્રેમથી સ્વીકાર્યો હતો તેમ સાથે ચાલો સાથે બોલો અને તમારા સૌના મન એક સરખા વિચારોવાળા બની રહો.

મંત્ર-2

વિશ્વાનિ દેવ સવિતર્દુરિતાનિ પરા સુવ।

બધા, સર્વ દેવ સૂર્યનારાયણ દુર્ગુણોને દૂર કરો

યમદ્રદ્રં તન્નદ આ સુવ ॥2॥ યજુર્વેદ : 30.3

જે શુભ હોય અમને પ્રાપ્ત કરાવો

અનુવાદ - હે સૂર્યનારાયણ દેવ ! તમે સર્વ દુર્ગુણો ને દૂર કરો, જે શુભ હોય તે અમને પ્રાપ્ત કરાવો.

મંત્ર-3

અનુવ્રતઃ પિતુઃ પુત્રો માત્રા ભવતુ સમંનાઃ।

વ્રત ની પાછળ પિતા પુત્ર માતા થાઓ સમાન વિચાર વાળો ચાલનાર

જાયા પત્યે મધુમતીં વાચં વદતુ શાન્તિવામ્ ॥ 3 ॥ અથર્વવેદ 3.30.2

પત્ની પતિની સાથે મધુર વચન બોલો શાંતિયુક્ત

અનુવાદ - પુત્ર પિતાના વ્રતની પાછળ ચાલનારો માતાની સાથે સમાન વિચાર વાળો થાઓ, પત્ની પોતાના પતિ ની સાથે હંમેશા મધુર અને શાંતિયુક્ત વચન બોલો.

શ્લોક-4

सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः ।

સૌ થાઓ સુખી સૌ રહો નીરોગી

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःखभाग् भवेत् ॥ 4 ॥

સૌ કલ્યાણ જુઓ નહિ કોઈ દુઃખી થાઓ

અનુવાદ - સૌ સુખી થાઓ, સૌ નીરોગી રહો, બધાનું કલ્યાણ જુઓ; કોઈ પણ દુઃખી ના થાઓ.

શ્લોક-5

काले वर्षतु पर्जन्यः पृथिवी सस्यशालिनी ।

યોગ્ય સમયે વરસો વરસાદ પૃથ્વી ધાન થી ભરેલી

देशोदयं क्षोभरहितो मानवाः सन्तु निर्भयाः ॥ 5 ॥

આ દેશ ગભરાટ વિનાનો માનવ બનો ભય રહિત

અનુવાદ - વરસાદ યોગ્ય સમયે વરસો, પૃથ્વી ધાન થી ભરેલી થાઓ, આ દેશ ગભરાટ વિનાનો થાયે, બધા માનવ ભય રહિત બને.

સ્વાધ્યાય

1. अधोलिखितेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितम् उत्तर चिनुत ।

નીચે લખેલા વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય ઉત્તર પસંદ કરો.

1. पूर्वे के सं जानाना भागम् उपासते ?

(A) મનુષ્યા: (B) અસુરા: (C) દેવા: (D) સર્વે

2. कविः किं याचते ?

(A) ભદ્રમ્ (B) દુરિતમ્ (C) સુખમ્ (D) ધનમ્

3. जाया कीदृशीं वाचं वदतु ?

(A) લલિતામ્ (B) શાન્તિવામ્ (C) જ્ઞાનયુતામ્ (D) શોભનામ્

4. सर्वे कीदृशाः भवन्तु ?

(A) યોગિન: (B) માનિન: (C) સુખિન: (D) બલિન:

5. पर्जन्यः कदा वर्षतु ?

(A) હ્ય: (B) અઘ (C) શ્વ: (D) કાલે

6. हे देव दुरितानि परासुव ।

(A) અગ્ને (B) વરુણ (C) સવિતર્ (D) વાયો

7. पुत्रः अनुव्रतः भवतु ।

(A) મિત્રસ્ય (B) માતુ: (C) પિતુ: (D) સ્વસુ:

8.નિરામયા: ભવન્તુ ।

(A) પક્ષિણ: (B) જન્તવ: (C) સર્વે (D) પશવ:

9. સર્વે..... પશ્યન્તુ ।

(A) દુરિતાનિ (B) ફલ્લાની (C) ઘનાનિ (D) ભદ્રાણિ

10. પૃથિવી..... ભવતુ ।

(A) બલશાલિની (B) સસ્યશાલિની (C) જલપૂર્ણા (D) ઘનપૂર્ણા

2. એકવાકયેન સંસ્કૃતભાષયા ઉત્તરત ।

એક વાક્યમાં સંસ્કૃત ભાષામાં ઉત્તર લખો.

1. પૂર્વે દેવા: કથં ભાગમ્ ઉપાસતે ?

ઉ. પૂર્વે દેવા: સંજાનાના: ભાગમ્ ઉપાસતે ।

2. જાયા કસ્મૈ મધુમતીં વાચં વદતુ ?

ઉ. જાયા પત્યે મધુમતીં વાચં વદતુ ।

3. માનવા: કીદૃશા: સન્તુ ?

ઉ. માનવા: સર્વે નિર્ભયા: સન્તુ ।

4. ક: ક્ષોભરહિત: ભવતુ ?

ઉ. અયં દેશ: ક્ષોભરહિત: ભવતુ ।

3. રેખાકિંતાનાં પદાનાં સ્થાને પ્રકોષ્ઠાત્ યચિતં પદં પ્રયુજ્ય પ્રશ્નવાકયં રચયત ।

રેખાંકિત પદોના સ્થાને કૌંસમાંથી યોગ્ય પદ વાપરીને પ્રશ્નવાક્ય બનાવો

(કદા, ક:, કીદૃશી, કા)

1. જાયા મધુમતીં વાચં વદતુ ।

ઉ. કા મધુમતીં વાચં વદતુ ?

2. પુત્ર: માત્રા સંમના: ભવતુ ।

ઉ. ક: માત્રા સંમના: ભવતુ ?

3. કાલે વર્ષતુ પર્જન્ય: ।

ઉ. કદા વર્ષતુ પર્જન્ય: ?

4. આજ્ઞાર્થસ્ય અન્યપુરુષ બહુવચનરૂપાણિ ચિન્તુત ।

આજ્ઞાર્થના અન્ય પુરુષ બહુવચનના રૂપો શોધીને લખો

ભવતુ, સન્તુ, ભવેત્, પશ્યન્તુ, વર્ષતુ, ભવન્તુ

ઉ. સન્તુ, પશ્યન્તુ, ભવન્તુ

5. પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ માતૃભાષાયાં લિખત ।

પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો.

1. ઋષિ સૂર્ય પાસે શાની યાચના કરે છે ?

A. ઋષિ સૂર્ય પાસે યાચના કરે છે. “હે દેવ! સર્વ દુર્ગુણોને દૂર કરી જે શુભ અને કલ્યાણકારી હોય તે અમને પ્રાપ્ત કરાવો”

2. પતિ પ્રત્યે પત્નીએ કેવી વાણી ઉચ્ચારવી જોઈએ ?

A. પતિ પ્રત્યે પત્નીએ હંમેશા મધુર અને શાંતિમય વાણી ઉચ્ચારવી જોઈએ.

3. ઋષિ બધા માટે શી આશા વ્યક્ત કરે છે ?

A. પ્રસ્તુત પદ્ય પાઠમાં ઋષિ બધા માટે આશા વ્યક્ત કરે છે કે સૌ સુખી થાઓ, સૌ નિરોગી રહો, બધાનું કલ્યાણ જુઓ અને કોઈપણ દુઃખી ન થાઓ.

4. સંગઠિત રહેવા માટે કવિ શું કરવાનું સમજાવે છે ?

A. કવિ સંગઠિત રહેવા માટે કહે છે કે, પહેલા જેમ સારી રીતે જાણતા દેવોએ યજ્ઞમાંથી પ્રાપ્ત થયેલો પોત પોતાનો ભાગ પ્રેમથી સ્વીકાર્યો હતો તેમ સાથે ચાલો સાથે બોલો અને તમારા સૌના મન એક સરખા વિચારોવાળા બની રહો.

6. મા કશ્ચિદ્ દુઃખભાગ્ ભવેત્ - સૂક્તિના આ ભાવને તમારા શબ્દોમાં વર્ણવો.

A. પ્રસ્તુત સૂક્તિ દ્વારા કવિ સૌનું આરોગ્ય નિરામય રહે, કોઈપણ વ્યક્તિ દુઃખી ન થાવ એવી મંગલ કામના વ્યક્ત કરે છે. સમગ્ર રાષ્ટ્રનું હિત અને કલ્યાણ થાય એવો શુભ વિચાર વ્યક્ત કરે છે. આ દેશનો કોઈ પણ મનુષ્ય અભાવગ્રસ્ત જીવન ન જીવે સર્વને જીવન જરૂરિયાતની બધી જ વસ્તુઓ સુલભ બને અને સૌ સુખ પૂર્ણ જીવન જીવે. બધા જ મનુષ્ય એકબીજા સાથે પ્રેમ સભર જીવન જીવે અને સમષ્ટિગત સુખની કામના કરે. સર્વ દિશાઓમાંથી અમને શુભ અને કલ્યાણકારી વિચારો પ્રાપ્ત થાઓ એ વિચાર દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.

7. શ્લોકપૂર્તિ કુરુત। શ્લોક પૂર્ણ કરો.

1. સં ગ'ચ્છધ્વં સં વ'દધ્વં સં વો મના'સિ જાનતામ્
દેવા ભાગં યથા પૂર્વે સં જાનાના ઉપાસંતે ॥1॥

-ઋગ્વેદ 10.191.2

2. સર્વે ભવન્તુ સુખિનઃ સર્વે સન્તુ નિરામયાઃ।

સર્વે ભદ્રાણિ પશ્યન્તુ મા કશ્ચિદ્ દુઃખભાગ્ ભવેત્॥

વિશેષ નોંધ

શ્લોક માં દર્શાવેલ — આડી રેખા ઋગ્વેદ તેમજ યજુર્વેદના મંત્રો લખતી વખતે થાય છે. કારણ કે વેદોની ભાષા સસ્વર એટલે કે સ્વરસહિત બોલવામાં અને લખવામાં આવે છે. સ્વર ત્રણ છે. 1)ઉદાત 2)અનુદાત અને 3)સ્વરિત. મંત્રો બોલતી વખતે ઉદાત સ્વર થોડો ઊંચેથી અનુદાત સ્વર થોડો નીચેથી જ્યારે સ્વરિત સ્વર મધ્યમ લયથી બોલાય છે. અનુદાત સ્વર બતાવવા માટે — આડી રેખા જે તે અક્ષર ની નીચે દોરવામાં આવે છે. જ્યારે સ્વરિત સ્વર માટે | ઉભી રેખા ઉદાત સ્વર બતાવવા માટે કોઈ ચિન્હ વપરાતું નથી.

અન્ય પ્રશ્નોત્તર

1. પ્રશ્નનામ્ ઉત્તરાણિ લિખિત ।

પ્રશ્નોના ઉત્તર લખો.

1. વેદો કેટલા છે? કયા - કયા ?

ઉ. વેદો ચાર છે. અનુક્રમે ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ

2. સૌથી પ્રાચીન વેદ કયો છે ?

ઉ. ઋગ્વેદ સૌથી પ્રાચીન વેદ છે.

3. યજુર્વેદના બીજા મંત્રમાં શેની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે ?

ઉ. યજુર્વેદના બીજા મંત્રમાં દુર્ગુણોને દૂર કરવા માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

4. વેદના પદ્યોને શેના તરીકે ઓળખવામાં આવે છે ?

ઉ. વેદના પદ્યોને મંત્ર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

5. અથર્વવેદના ત્રીજા મંત્રમાં શેનો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે ?

ઉ. અથર્વવેદના ત્રીજા મંત્રમાં પારિવારિક જીવનનો આદર્શ હંમેશા બની રહે તે ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે.

6. કોઈપણ કાર્યનો પ્રારંભ પૂર્વે શું કરવાની પ્રાચીન પરંપરા છે ?

ઉ. પ્રત્યેક કાર્યના પ્રારંભ કરતાં પહેલા મંગલાચરણ કરવાની પરંપરા છે.

7. “વરસાદ યોગ્ય સમયે વરસો” પદ્ય શ્લોકમાં કઈ મંગલ કામના વ્યક્ત થઈ છે ?

ઉ. આ પ્રસ્તુત પદ્ય શ્લોક માં કવિ શુભકામના વ્યક્ત કરતાં કહે છે કે આ દેશમાં યોગ્ય સમયે વરસાદ વરસો, ધરા ભરપૂર ધાન્યથી સંપન્ન બનો તેમજ બધા મનુષ્ય ભય રહિત થાઓ. દેશ ઉદ્દેગ, ડર રહિત થાઓ; સૌનું કલ્યાણ થાઓ.

8. અથર્વવેદ ના ઋષિ કોણ છે ?

ઉ. અથર્વવેદના ઋષિ અથર્વા અને અંગિરા છે.

9. આયુર્વેદ એ કયા વેદ માંથી પ્રેરણા લીધી છે ?

ઉ. આયુર્વેદે અથર્વવેદ માંથી પ્રેરણા લીધી છે.

10. વિશ્વનું પ્રાચીનતમ સાહિત્ય કયું છે ?

ઉ. વિશ્વનું પ્રાચીનતમ સાહિત્ય ઋગ્વેદ છે.

11. ઋગ્વેદમાં કોની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે ?

ઉ. ઋગ્વેદમાં વિવિધ દેવોની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.

12. 'અવયવ' એટલે શું ?

ઉ. જેનો વ્યય ન થાય તે, જે શબ્દના જુદા-જુદા રૂપો ન બને, આપણે તેમાં કોઈ પણ પ્રકારનો ફેરફાર કરી શકતા નથી, (સામાન્ય રીતે જે પદોમાં લિંગ, વચન કે વિભક્તિના કારણે કોઈ ફેરફાર થતો નથી તેને 'અવયવ' કહે છે) ઉ.દા તરીકે યથા, અત્ર, અપિ, એવ, યદા, તદા.....વગેરે.

2. અધોલિખિતેભ્યઃ વિકલ્પેભ્યઃ સમુચિતમ્ ઉત્તર ચિનુત।
નીચે લખેલા વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય ઉત્તર પસંદ કરો.

1. પૃથિવી ઇતિ શબ્દસ્ય પર્યાયશબ્દઃ કઃ ?

(A) ભૂતલે (B) સવિતઃ (C) માત્રા (D) સંમના

2. 'જાયા ઇતિ શબ્દસ્ય પર્યાયશબ્દઃ કઃ અર્થ ?

(A) મગિની (B) અનુજા (C) માર્યા (D) માતુલ્લાનિ

3. 'સવિત' ઇતિ શબ્દસ્ય પર્યાયશબ્દઃ કઃ ?

(A) અનિલ (B) આદિત્ય (C) સુધાકરઃ (D) ઘેનવઃ

4. 'વિશ્વાનિ' ઇતિ શબ્દસ્ય પર્યાયશબ્દઃ કઃ ?

(A) ભવનો (B) વિશ્વો (C) બધાં, સર્વ (D) જુદી-જુદી

3. અધોદત્તાનાં શબ્દાનાં વિરુદ્ધાર્થકાન્ શબ્દાન્ ચિનુત।
નીચેના શબ્દોના વિરુદ્ધાર્થી શબ્દો શોધો.

1. સુખિનઃ ઇતિ શબ્દસ્ય વિરુદ્ધાર્થકઃ શબ્દઃ કઃ ?

(A) સુખમયઃ (B) સુખદા (C) દુઃખિનઃ (D) દુઃખપૂર્ણાઃ

2. સુરઃ ઇતિ શબ્દસ્ય વિરુદ્ધાર્થકઃ શબ્દઃ કઃ ?

(A) દેવઃ (B) દૈવઃ (C) શૂરઃ (D) દાનવઃ

3. 'નિર્ભયા' ઇતિ શબ્દસ્ય વિરુદ્ધાર્થકઃ શબ્દઃ કઃ ?

(A) શુરાઃ (B) મયમીતાઃ (C) કાતરાઃ (D) સમાયાઃ

4. 'દુર્લભમ્' ઇતિ શબ્દસ્ય વિરુદ્ધાર્થકઃ શબ્દઃ કઃ ?

(A) સુલભમ્ (B) વાપિ (C) સમીપઃ (D) ભાગમ્

5. 'દુર્જનમ્' ઇતિ શબ્દસ્ય વિરુદ્ધાર્થકઃ શબ્દઃ કઃ ?

(A) દુરિતાનિ (B) શાન્તાઃ (C) સતાં (D) મદ્રમ્

